

näin näiden premissien ongelmat. Mistään ei kuitenkaan löydy viitteitä, että kirja olisi kirjoitettu karnevalistisessa hengessä. Vää-

rän kuninkaan päivän kirjana teos olisi mielenkiintoinen, mutta kun ei niin ei.

Matti Jutila

Rajat rikkoen varhaishistoriaan

Jukka Korpela: *The World of Ladoga: Society, Trade, Transformation and State Building in the Eastern Fennoscandian Boreal Forest Zone c. 1000–1555*. Berlin: Lit Verlag, 2008.

Jukka Korpela käsittelee teoksessaan Ruotsin ja Novgorodin/Moskovan vallan levittytymistä sekä sen mukana seurannutta kristinuskon ja eurooppalaisen hallintokulttuurin sekä sivilisaation leviämistä karkeasti ottaen Päijänteen ja Äänisen sekä Nevan ja Jäämeren välillä. Tutkimuksen kohteena olevan aikajakson alkupää määräytyy viikinkiajan, loppupää Ruotsin ja Moskovan välisen sodan alkamisen mukaan. Viikinkiaikana alkoi prosessi, jossa itäisen Fennoskandian syrjäiset seudut vähitellen liitettiin järjestäytyneen valtiovallan alaisuuteen. 1500-luvun puolivälissä valtiovallan juurtuminen alueille oli Korpelan mukaan edennyt pitkälle, muttei vielä loppuun saatettu. Selvittääkseen tutkimuksen kohteena olevaa aikajaksoa kirjoittaja liikkuu sulavasti ja perustellusti myös varhaisemmissa ja myöhemmissä ajoissa.

Aihe on historian tutkijan metodologian kannalta haastava. Tutkittaessa näin varhaisten aikojen syrjäisiä seutuja käsillä olevien kirjallisten lähteiden määrä on melko vähäinen. Korpela ei säikähdä haastetta, vaan perustaa työnsä kirjoitettujen tekstien lisäksi arkeologien tutkimustuloksiin, siitepölyanalyysiin, genetiikkaan, folkloristiikkaan ja nimistöntutkimukseen. Yksi teoksen perusteeseista onkin, että kirjallisten lähteiden ulkopuolelle

on jäänyt sangen merkittävä osa todellisuutta. Kirjalliset lähteet on kirjoitettu ruotsalaisten tai novgorodilaisten/moskovaalaisten vallanpitäjien näkökulmasta, eivätkä ne valota esimerkiksi niiden ihmisten tilannetta, joiden yhteys valtioon ja kristinuskoon on ollut vähäinen tai olematon. Korpelan monitieteinen lähestymistapa osoittautuu onnistuneeksi. Lopputulos on osittain epävarma, mutta postmodernismin jälkeen työskentelevien historioitsijoiden raskas velvollisuus onkin epävarmuuden sietäminen. Tekijä myöntää avoimesti itse tulostensa epävarmuuden, mutta pyrkii silti monitieteisen lähdepohjansa avulla mahdollisimman lähelle lähteiden takana hämmöttävää totuutta. Se on oikein ja parasta, mitä ainakin tässä tapauksessa voi ylipäänsä tehdä.

Kirjoittaja hyökkää hyvin monia, aiemmassa tutkimuksessa totena pidettyjä, väittämiä vastaan. Jo teoksen alueellinen raja- ja suhteellinen perinteisestä nationalistisesta, Suomen kansan ja suomalaisuuden nykyisyydestä kauas menneisyyteen projisoivasta paradigmasta. Jatkoa seuraa. Korpela väittää, että alueen väkiluku ennen valtiovallan saapumista on ollut merkittävästi suurempi kuin on uskottu; alueen asukkaat, edes karjalaiset, eivät muodostaneet edes heimotason identiteettiä tai organisaatiota ennen eurooppalaista kulttuuria edustaneiden valloittajien tuloa; alueen suomensukuisilla asukkailla ei vuosisatoihin ollut merkittävää osuutta valtiovalttaan, joka tuotiin kokonaan ulkoa; kristinuskoko levisi sekä idässä että

lännessä huomattavasti vähemmän ja pinnallisemmin kuin tähän asti on väitetty, kun taas pakanuus säilyi vahvana koko keskiajan; keskiajan lopulla ja varhaisella uudella ajalla ei tapahtunut merkittävää muuttoliikettä rintamailta pohjoisemmille ja syrjäisemmille seuduille, kuten Savoon.

Kirjoittaja esittää perusteet kaikille keskeisille väitteilleen. Metsäelinkeinot, joista tärkein oli kalastus, mahdollistivat melko suuren väestömäärän elatuksen jo ennen laajaa siirtymistä pysyvään peltoviljelyyn. Siitepölyanalyysi osoittaa kaskeamista ja myöhemmin peltoviljelyä harjoitetun myös seuduilla, joiden asutuksesta ei ole kirjallisia lähteitä tai joiden asutus kirjallisten lähteiden valossa on ollut hyvin vähäistä. Valtiovallan ulottumattomiin ja kirkon ulkopuolelle jäi näin jopa 1700-luvulle saakka osa väestöstä, joka vilahuttaa kirjallisissa lähteissä silloin tällöin. Korpela selittää varhaisella uudella ajalla kirjallisten lähteiden perusteella oletetun väkimäärän lisäyksen suureksi osaksi sillä, että valtion ja kirkon ulottuville tuli näiden organisaatioiden vahvistuttua lisää alueella jo aiemmin asunutta väestöä. Kristillisiksi väitetyillä alueilla oli vielä myöhäiskeskiajalla hyvin vähän seurakuntia, ja etenkin kristillisten hautausmaiden vähälukuisuus Pähkinäsaaren rauhan itäpuolelle jääneeltä myöhemmin Itä-Suomeksi kutsutulta alueelta on silmiinpistävä. Kirjoittaja perustelee väitteensä suomensukuisen vähäisestä osuudesta valtiovalttaan sillä, miten vähän sen edustajien joukosta löytyy paikalliskielisiä nimiä. Kristinuskon hylänneiden pakanoiden olemassaolosta löytyy kirjallisia tietoja 1500-luvulta, kun taas tiedot pakanallisia tapoja noudattaneista kristityistä ulottuvat 1700–1900-luvuille.

Teoksen muut aiheet ja väittemät ovat hieman vähemmän radikaaleja. Arkeologian, siite-

pölyanalyysin, nimistöntutkimuksen ja vesireittien tarkastelun avulla kirjoittaja luonnostelee kuvan eräistä alueen väestön keskittymistä ennen kirjallisen kulttuurin saapumista. Korpela laskee käsitteen ’lappalainen’ alle kuuluneen etnisesti sekalaista metsissä kierrellyttä suomensukuista väestöä, josta vain osa on ollut nykyisten saamelaisen esivanhempia. Moskovalainen 1500-luvun asiakirja osoittaa jopa sisaruksia luokitellun joko lappalaisiksi tai ei-lappalaisiksi riippuen heidän elinkeinostaan. Edelleen kirkollisen perimätiedon antama kuva Valamon luostarin syrjäisyydestä ei pidä paikkaansa, sillä saaret olivat päinvastoin aiemman asutuksensa ja liikenneyhteyksiensä puolesta Laatokan seudun keskeisimpiä.

Korpelan tulkinnoilleen esittämistä perusteluista huolimatta monille käsitellyille ilmiöille voi löytää myös toisenlaisia selityksiä. Teoksessa ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota siihen, että myös keskiaikaisen valtion ja kirkon toiminnasta suuri osa on jäänyt nykyisyyteen säilyneiden kirjallisten lähteiden ulkopuolelle.

Korpela tiedostaa paikannimien käyttöön sisältyvät epävarmuustekijät, mutta käyttää silti melko rohkeasti pakanuuteen viittaavia nimiä. Tämän huomioon ottaen hän sivuuttaa mielestäni turhan jyrkästi nimistön ja perimätiedon viitteet ortodoksisuuden keskiaikaiseen vaikutukseen Itä-Suomessa uudempana kerroksena tai spekulatiiona. Kun ortodoksisuuteen viittaavia nimiä löytyy esimerkiksi Uukuniemeltä, joka päätyi Stolbovan rauhassa Ruotsin alaisuuteen, ne kaipaavat lisäselitystä, jos nimiä yleensä pidetään tärkeinä ja jos kristillisyyden heikkouden teesistä halutaan pitää kiinni. Vastaukseksi ei oikein riitä, että ”on vaikea nähdä mitään syytä, miksi varhaiset karjalaiset kalastajat ja metsästäjät olisivat

halunneet levittää ortodoksisia slaavilaisia nimiä, joita he itse tuskin käyttivät” (186).

Vainajien hautaaminen kirkollisten hautausmaiden ulkopuolelle ei suinkaan välttämättä liity kristillisen identiteetin heikkouteen, vaikka se onkin tiukimman puhdasoppisuuden vastaista. Ukrainassa oli vielä 1600-luvulla yleistä haudata vainaja joko lähelle kuolinpaikkaa tai kotipihaalle, vaikka ortodoksinen identiteetti oli alueella sangen vahva. Kun Korpela toisaalta otaksuu monien arkeologisten löytöjen olevan pakanallisia uhreja, joiden päältä pyhä puu tai muu tunnusmerkki on kadonnut, on vaarana tulkita yksi ilmiö liian vahvaksi ja toinen liian heikoksi.

Mielestäni kyseenalaisin on Korpelan tulkinta slaavilaisten henkilönimien lisääntymisestä 1600-luvun Uukuniemellä jo Ruotsin vallan alla. Hän selittää sen sillä, että ortodoksinen lähetystyö olisi edelleen jatkunut alueella. Itäisen lähetystyön jatkuminen Ruotsin alaisuudessa on kuitenkin äärimmäisen epätodennäköistä. Yksi mahdollinen ja Korpelan esittämän yleisen kehityskulun kanssa sopusoinnussa oleva selitys voisi olla, että aiemmin valtion ulottumattomissa olleen väestön joukossa oli ortodokseja. Kristillinen uskonto olisi näin paikoitellen ulottunut valtiovaltaa kauemmaksi. Omituiselta vaikuttaa myös erittelemätön väite, jonka mukaan ”1800-luvun itäsuomalainen folklore todisti enemmän pakanallisesta maailmasta kuin pohjoismaisesta kristillisestä yhteiskunnasta” (325). Minkä aineiston perusteella väite esitetään? Tällä en kuitenkaan tahdo kyseenalaistaa Korpelan yleisesti ottaen uskottavaa teesiä pakanuuden vaikutuksen jatkumisesta sangen pitkään.

Korpela kirjoittaa Ruotsista ja Novgorodista/Moskovasta johdonmukaisesti eurooppalaisina valtioina, jotka toivat tutkittavalle

alueelle eurooppalaisen hallintotavan, sääty-yhteiskunnan ja sivilisaation. Käsitteen käytössä on sekä hyviä että huonoja puolia. Soveltamalla sitä molempiin valtiovaltoihin pystytään välttämään keinotekoisien sivilisaatorajan piirtäminen sinne, missä sitä todellisuudessa ei ole ollut. Toisaalta eurooppalaisuus tuskin oli kummankaan valtion toimihenkilöiden omassa ajattelussa kovin keskeinen käsite. Termin käyttöön sisältyvät vaarat tulevat esiin, kun Korpela innostuu esittämään EU:n säättämän sudenpyyntikiellon eurooppalaisen hegemonian levittämisen jatkona. Epäilen kuitenkin pahasti, että vallan subjekti on välillä vaihtunut.

Korpela on onnistuneesti irtautunut perinteisen suomalaisen nationalismin tutkimukselle asetamasta pakkopaidasta. Aiemmin kansallismieliset tutkijat ovat halunneet etsiä historiasta seikkoja, jotka osoittaisivat suomalaisten saavuttaneen jo ennen Ruotsin ja Novgorodin valtaa korkean organisoitumisen tason ja osallistuneen mahdollisimman varhain valtiovallan käyttöön. Korpela on luopunut tästä pyrkimyksestä. Vilahtaako nationalismin pukinsorkka kuitenkin toisessa olemuksessa: pakanallisuuden ja valtiottomuuden asettamisessa kristillisyyttä ja valtiollisuutta normatiivisesti ylemmäksi ”omana” kulttuurinamme, johon kuuluvat muun muassa sosiaalinen tasa-arvo, rauhanomaisuus ja jokamiehen oikeus? Korpelan mukaan viimeksi mainittu osoittaa, että ”suomalaisten suhde metsään ja luontoon... muistuttaa vieläkin enemmän Siperian alkuperäiskansoja kuin Eurooppalaisia kristittyjä” (325). Kaipaen lisätodisteita.

Kyseessä on hyvä ja merkittävä kirja, jonka teesejä Itä-Suomen ja Pohjois-Venäjän keskiajan historiasta ei vastaisuudessa voi helposti sivuuttaa.

Johannes Remy